

Eusko Ikaskuntzaren eta Euskadiko Kutxaren Humanitate, Kultura, Arte eta Gizarte Zientzien sari-emate ekitaldiko hitzak

JOXE AZURMENDI

Agur, jaunok: eskerrik asko.

Eusko Ikaskuntzako lehendakari Iñaki Dorronsoro jauna, eta lehendakari ohi Joxe Mari Muñoa,

Euskadiko Kutxa-Caja Laboraleko lehendakari Txomin Garzia Jauna

Gracias. Eskerrik asko.

Euskal Herriko Unibertsitateetako errektore jaun txit agur-garrioi

Agur, jaun-andreok; agur eta erdi, adiskideok.

Se entiende que un premio es un reconocimiento social a un trabajo; en este caso trabajo intelectual, que a su vez es una actividad eminentemente social: supone una tradición, unos maestros, colaboradores, editores, la ayuda de una biblioteca, unos equipos. Habiendo empezado en la Universidad de Deusto, durante más de treinta años he desarrollado, y ahora mismo sigo desarrollando mi actividad docente e investigadora en la Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea, a la que hoy quisiera expresar mi agradecimiento más sin-

ceros y más obligado en la persona de su rector Dr. Iñaki Goizelaia y del decano de la Facultad de Filosofía y Ciencias de la Educación Dr. Xabier Etxague.

Si vuelvo la mirada al pasado, tengo que empezar recordando que, a pesar de toda la esterilidad intelectual de la dictadura, en Euskadi la generación de la posguerra hemos tenido grandes maestros, aunque fuera clandestina o semiclandestinamente:

Barandiaran, Lekuona, Caro Baroja, nos dieron a conocer la sabiduría popular, el arte, la pequeña historia, la vida de nuestro pueblo, oficialmente negado.

Orixe, Koldo Mitxelena, Aita Villasante, nos enseñaron a valorar y cultivar nuestra lengua.

Carlos Santamaría, Arizmendiarieta, nos iniciaron en el pensamiento personalista como fundamento de la convivencia y del trabajo humanizado.

Una vez más tenemos que decir, con el monje de Chartres, que si hoy a veces parecemos grandes, es sólo porque somos enanos a hombros de estos gigantes.

Aún así, la atmósfera dominante en mis primeros años de estudio era muy otra, especialmente en lo que se refiere al pensamiento religioso y filosófico, dejando de lado ahora el político. Con algunas excepciones individuales, como Unamuno y Baroja, el pensamiento vasco, tradicional y católico, ha estado durante siglos cerrado a toda influencia exterior. Como si las guerras y el ansia de libertad hubieran roto los diques, primero el existencialismo, luego el marxismo, todos los modos y modas de la modernidad uno tras otro nos han invadido. No es necesario detenernos en la transformación radical que en pocos años ha conocido la sociedad vasca.

Pero sí debe destacarse que esta reflexión crítica a todos los niveles en buena medida se ha desarrollado en vascuence, y ahora mismo se está desarrollando especialmente en euskara. Aunque la mayor parte de los investigadores en castellano y los medios dominantes sigan ignorándolo —«vasconica non leguntur» se lamentaba ya Koldo Mitxelena—, hace años que en euskara se viene realizando una revisión crítica y autocrítica de

la historia religiosa, política y social de Euskadi, de discusión del papel de la Iglesia y del cristianismo; se han repensado críticamente los conceptos de nación, nacionalcatolicismo, democracia y nacionalismo, nacionalismo y moral, violencia y política, etc., todos los problemas más acuciantes que desde la guerra civil nos desgarran. Sin olvidar, claro está, otros temas ordinarios.

Baste citar los nombres de los principales pioneros: Federico Krutwig, Jon Mirande, Gabriel Aresti, y sobre todo el recientemente fallecido José Luis Álvarez *Txillardegi*. En su generosa biografía y obra se pueden encontrar todas las intuiciones intelectuales de la generación de posguerra.

Personalmente he tenido el privilegio de tener como maestros, a veces como colegas o incluso amigos, a algunos de los que vengo citando. Buena parte de mi obra es a ellos debida, y básicamente no es más que la continuación de la reflexión crítica que ellos iniciaron. Así está claro que este premio incluye el reconocimiento a ellos.

Del magisterio ejercido por aquellos sobre gran parte de mi generación y en particular sobre mi obra, destacaré ahora solamente dos temas: el valor del trabajo, y el valor de la lengua, dos valores fundamentales en la humanidad del ser humano, y también en la vida de un pueblo.

***

Hain zuzen Jose Maria Arizmendiari izan da lanaren filosofiari sistema bat eman diona, teoriko eta praktikoa, mugimendu kooperatiboan.

Herri bat gauza askok egiten du, eta oroz gain hizkuntzak eta lanak. Lana ez dugu izaten gogoko. Bizkaieraz beharra esaten da, eta trabaju/trabailu ere, latinezko *tripaliumetik*, torturako tresna bat. Horrek esan gura du lana gizatiartzen oraindik lan asko daukagula. Lana gizatiartzea izan da Arizmendiarietaren proiektuaren xede nagusia.

Kasiodoro ezkerro, VI. mendean, esku-lanak eta buru-lanak bereizten dira; edo, hobeto, esku-lanak eta buru-arteak, ho-

riek ez baitira propioki lanak kontsideratzen, arteak baizik, eta arte libreak, jende librearen zereginak zirelako. Hobeto erakusterik ez dago batzuen libertatea besteen lanak eusten zuela. Kontrajarren sozial eta kultural hori Ernazimentuan behera jausi da, gizakia naturaren gainean artearekin eta zientziarekin esku hartzen hasi denean. Naturaren gainean horrela jardun ahal izateak Kreatzailearen pareko duintasunera jasotzen zuela, sentitu du Ernazimentuko jendeak. Eta duintasun horrek lanaren duintasun ezagupen berri bat ekarri du berarekin. Lanarekin gizon-emakumeak Jainkoaren obran parte hartzen zuen.

Alabaina lanak badu batere jainkozkoa ez den zerbait, eta lan batzuek besteek baino gehiago. Lanaren astuna, nekea, aspergarria. Lanak ezberdinak diren bitartean, guztion duintasun berdina ez da egia. Arazoaren kontzientzia bizi goiztiarrez, Campanellaren *De civitate solis* (1623) utopian denek lan denak egiten dituzte, esku-lan nahiz buru-lanak.

Historiak ibilera dialektikoa duela esatea gustatzen zaio zenbait jenderi. Adibide bat hauxe izan liteke. Ernazimentuan lanaren kalitatea altxatu denean deskubritu da lanaren duintasuna. Handik ondoriatu da denek lan denak egitea, hori lanaren kalitatea jaisteko baita hobea jasotzeko baino. Hala ere arazoak Marx eta Engels kezkatu ditu. Gaur bertan Estatuak, Unibertsitateak, enpresa handiak, sindikatuak, Robin Hahnel bezalako anarkistak, lanaren antolaketa nola gizatiartu arduratzen dira. Kezka horri erantzuten dio lan kooperatiboaren ereduak, Euskal Herrian tradizio handia duenak, auzo-lan zaharretatik espiritu horren gaurko bertsioetaraino. Kooperatibismo arizmendiarrietarra, noski, eta beste kooperatibismo batzuk. Gaurko egun honetan zilegi bekit gogoratzea, Elkar Fundazioa ere ideia horretatik sortu zela eta bizi dela. Elkarrek eta Elkarreko langile guztiek lana eta kultura elkartzen dituzte, esku-lana eta buru-lana, euskal kulturaren zerbitzuan. Aprobetxa dezadan Elkar Argitaletxeari eta Elkarreko lankide guztiei eskerrak emateko, merkatuko legeen arabera imposible litzatekeena, hainbat saio euskaraz argitaratzea, posible egiten dutelako euren lan isilarekin.

Ez dut ahaztuko hori baino askoz gehiago dela lanari eskertu behar dioguna. Lana, esku-lana bezala buru-lana, giza eta gizadigintzaren, eta herrigintzaren oinarria da. Askatasunaren oinarria da. Lana bera ez da askatasuna; aitzitik, gehienetan lotura bezala sentitzen dugu, eta bera ere askatu eta humanizatu beharra daukagu. Baina miseriatik askatu eta premia materialen asean ekarri ez ezik, komunitatea lotu, askatasun pertsonalari eta familiarrari, herriaren askatasunari eta ongizateari oinarria ipini, berak egiten du.

Beraz, denok ezagutzen duzue: «Nire aitaren etxea / defendituko dut. / Otsoen kontra / sikatearen kontra...». Lanarekin defendituko dugu.

Aitaren, edo amaren, gure etxea euskara da. Hori zen azpimarratu nahi nuen bigarren puntua. Nire obra ia dena euskaraz dago. Zergatik? Erabaki pertsonala da. Baina holako erabakiak hartu eta bai gero eutsi, lagunartean egiten da. Euskararen lanetan ni Jakinen hasi nintzen, Joseba Intxausti eta Kepa Enbeitaren eskutik, eta Arantzazuko espirituan: herri pobre eta baztertu baten zerbitzu bezala, hala ulertzen zen Arantzazun euskaltzaletasuna; hala Gandiagak, Salbatore Mitxelenak, eta Jakinek. Segurarrari eskertu behar diot, berak sartu zuela zegamarra euskararen munduan; bizitza osorako norabidea markatu zidan horrela. Jakin Taldean karakter, pentsaera eta formazio diferenteeneko ekipo bat euskal kulturaren alde ari zeko elkartu da. Denon artean ikusi eta ikasi dugu, eztabaidatu ditugu gure ideiak, landu eta gauzatu ditugu gure proiektuak. Intelektualki Jakin izan da nire etxea eta familia. Eskerrik asko Joan Mari Torrealdairei, urte askoan zuzendaria, Paulo Agirrebaltzategiri, Jakin Taldea osatu duzuenoi eta kanpotik laguntzaile izan zireten guztioi. Eskerrik asko nire euskararen zuzentzaileei: Jose Antonio Aduriz, Xabier Mendiguren. Ordezagailuko katramiletan beti lagundu didanari: Mila Larrea. Mila esker bereziki Gabriele Maite Noss andra-lagunari; berak bakarrik daki, egin ditudan lanek, eta egin ez ditudan lanek, zenbat lan eman dioten berari. Berrogeita hamar urtetik gora daramat idazten, eta atzera begiratzen badiot nirea omen den

obra horri, egiaz autore asko dauzkala ikusten dut. Milesker lagun eta laguntzaile guztioi.

Hizkuntzaren hautua substantziala da gure kasuan. Herri bat gauza askok egiten du: lanak, historiak, musikak, tradizioek, klimak eta lurrak (mendiek, itsasoak, lautadak), eta batez ere hizkuntzak. Hizkuntzak egiten duela baino gehiago, herri bat bere hizkuntza dela, esan izan da. Izan ere hizkuntza ez dago lurralde, tradizio edo ekonomiaren maila berean, faktore bat gehiago besteen alboan. Alderantziz, beste faktore guztiek hizkuntzaren barruan dute beren lekua; hizkuntzaren barruan dira eraginkorrak herria egiten. Lurraldea bera hizkuntzak bizigiroitzen du: mendiek eta errekek izenak dauzkate, izenokin josten ditugu arbasoen ipuinak eta mitoak eta geure haurretako oroipenak. Aizkorri, Aketegiko Damea (Mari), Sandratiko mendilapurrak, Saadarko jentilak, Tartaloetxe, Astregi erreka-ko lamiak gauean, Ama Birjina Harri Urdingo jarlekuan eserita gona barrena ihintzetan bustita. Kaleak, plazak, bideak, izenez jazten ditugu; hizkuntzak ematen dio lurraldean leku bakoi-tzari bere nortasuna, diferentzia. Berdin, tradizioak, ekonomia, lana, borroka, hizkuntzaren barruan egituratzen dira.

Hain zuzen gure arazo gaitzena da, gure lana eta borroka, politika, ekonomia, informazio trukea, artea, ez direla gure hizkuntzaren barruan gertatzen ari. Herri bat bere barrutik puskatua gara. Gure identitatea puskatua dago. Horregatik euskararen hautua ez da hizkuntza bat ala besteren hautu soila. Jende baten eta herri baten hautua da; edo, hobeto, herri-gintzaren hautua, herri desegin bat berregitekoa. Nahi duguna funtsean normalizazioa besterik ez da: euskal herriko komunitatea berriro bakean eta elkarren laguntasunean bizi ahal dadila, h. d., denok denekin eta denek denei elkar ulertuz. Hori da euskaltzaleon helburua. Niretzat pozbide luze bat izan da eta da helburu horrekin euskaltzale guztiekin batera jardutea. Guztioi eskerrik asko, muchas gracias, Danke schön. ¶

Donostia, 2012-11-08